

Лемківська ватра

Свято лемківської культури – *Лемківська ватра* в Ждині (Польща) – це час щорічних, надзвичайно важливих для лемків зустрічей родинних,

громадських і товариських. Не один з них вважає, що рік слід рахувати від Ватри до Ватри, а саме місце проведення, тобто Ждиню, вважає справжньою Меккою лемків. Фестиваль щороку відбувається в половині липня і притягує в це мальовниче село лемків з Польщі, України, США, Канади, Словаччини, Сербії, багато з яких на час Ватри поселяться прямо на ватрянному полі під наметами.

Цього року в дні 19 – 21 липня відбулася вже 42 *Лемківська*

ватра. Але її програма розпочалася практично вже в четвер, 18 липня Простором пам'яті, коли організатори поклали квіти до пам'ятників та могил визначних лемків, як маляра Епіфанія Дровняка у Криниці, поета Богдана Ігоря Антонича в Новиці та інших, а також до пам'ятників жертв німецького та комуністичного терору, замордованих і репресованих

жителів Лемківщини в Устю Руськім.

Традиційний піетний акт відбувся і в другий день фестивалю в суботу, 19 липня біля хреста-пам'ятника, який нагадує виселення лемків з рідних земель в роки 1945-47, коли офіційні гості після покладання квітів символічно задзвонили на дзвоні пам'яті і миру. Після того вони були учасниками офіційного відкриття *42-ої Лемківської ватри*. Серед гостей фестивалю, більшість з яких виступили з вітальним словом, були високі ієрархи греко-католицької та православної церкви в Польщі, представники державних та самоврядних органів, Посольства України в Польщі, представники Світової федерації українських лемківських об'єднань та партнерських організацій Об'єднання лемків

Польщі, яке є головним організатором фестивалю. За Союз русинів-українців Словачької Республіки були присутніми голова Центральної ради Павло Богдан та заступник голови Віктор Бандурчин, який водночас представляв і Європейський конгрес українців, як його секретар.

Сама програма була широка і різноманітна. Від п'ятниці і до неділі виступали колективи та солісти з Польщі, України, Сербії та Словаччини – *Свидницькі геліонкари* та *Стропков'яни*. Основною темою програми були

сеньйори отримують сертифікат та безкоштовний цифровий пристрій у вигляді планшета в особисту власність для подальшого розвитку набутих цифрових навичок.

Проект реалізується Міністерством інвестицій, регіонального розвитку та інновацій Словачької Республіки в рамках Плану відновлення та стійкості Словачької Республіки. Він розпочався у 2022 році, коли 1 423 особи похилого віку та люди з інвалідністю пройшли навчання на пілотному етапі на навчальних майданчиках, створених у 52 округах. Він триватиме безперервно до середини 2026 р. Загалом планується навчити 105 440 людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями у віці 65 років і старше.

Відділ комунікації ПСК, Пряшів.

пастирські традиції. Вони відображалися також у супровідних акціях та в окремих експонатах ареалу Ватри. Поруч з палаючою ватрою були розміщені експонати побуту карпатських гірників, діти могли навчитися «подоїти» поки що штучну корову, на недалекому схилі діти, але й дорослі, могли поспробувати як «стріляти» батоном (бичем).

Відбулася презентація кни-

жок, документального фільму, виставки. Неодмінною складовою частиною фестивалю є й спортивна спартакіада. Супровідних акцій стільки, що всі не можна й згадати. Може, не всі були вдалими, може, і не всі відбулися за планом, але в кожному випадку вони можуть послужити як інспірація і для організаторів наших фестивалів.

-пб-

Фото Ладислава ЦУПЕРА.

Місто Пряшів у реставрацію пам'ятника Олександрові Духновичу інвестувало понад 11 тисяч євро

Реставрація скульптури і пам'ятника будителю Олександрові Духновичу пройшла свій перший етап. Під час реставраційних робіт, на які місто Пряшів витратило 11 580 євро з власного бюджету, основна увага була зосереджена на самій скульптурі.

На днях місто Пряшів інформувало журналістів про стан реставрації. За словами пресекретаря міста Пряшева Міхала Гудака, бронзовий пам'ятник Олександрові Духновичу знаходиться в парку на площі Духновича і є національною культурною пам'яткою.

«Пам'ятник з 1933 року вже мав кілька ознак деградації поверхні, де утворювалися характерні ділянки темної кірки, коричнево-червонуваті ділянки і зелена патина», – пояснив прес-

секретар міста Пряшева Міхал Гудак.

Він додав, що реставраційним роботам на пам'ятнику передували реставраційні дослідження.

На другому етапі реставрації кам'яного цоколя, який має висоту понад чотири метри і становить значну частину всієї споруди.

«Найважливіші проблеми, з якими йому доведеться мати справу, – це видимі ремонтні втручання з минулого, такі як силіконова шпаклівка, локальні сліди старих графіті, а також механічне зміщення передньої і задньої смуг обрамлення в нижній частині, де воно становить до чотирьох сантиметрів», – додав представник міської адміністрації.

Пресслужба міста Пряшева.

▲ Пам'ятник Олександрові Духновичу в Пряшеві.

Сеньйори вчать цифровим навичкам

Двері Середньої технічної школи в Бардієві відкриті для всіх, хто цікавиться освітою, у різний вік, навіть під час літніх канікул. Зараз в її лавах сидять сеньйори. Також в цьому році вони вдосконалюють свої інформаційно-комунікаційні навички в рамках державного проекту *Digitalni seniori* і вчать працювати з технічним обладнанням. Після успішного завершення навчання вони стануть власниками планшетів.

Проект *Digitalni seniori* – вдосконалення цифрових навичок людей похилого віку та розповсюдження планшетів. Senior – це унікальна концепція, яку Словаччина використовує для реагування на поточну ситуацію та вплив пандемії на найбільш вразливі групи населення. Вона реалізується через

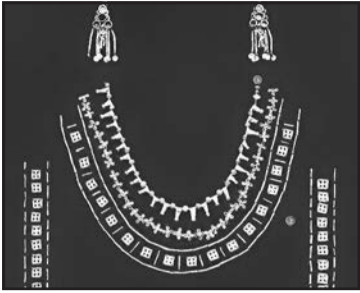
Міністерство освіти в навчальних центрах, розташованих у різних частинах Словаччини. Зокрема, це початкові та середні школи, бібліотеки та сільські або міські органи влади.

Одним із таких навчальних закладів є Середня промислова технічна школа в Бардієві, заснована Пряшівським самоврядним краєм, яка вже прийняла десятки «учнів» віком понад 65 років. Навчання цифровим навичкам також відбувається раз на тиждень протягом п'яти тижнів, одна сесія триває три уроки.

Навчання проводиться на двох рівнях – для початківців і просунутих – і є безкоштовним. На кожному занятті сеньйори проходять підготовку в певній сфері.

Після успішного завершення очних та дистанційних навчальних занять

У Києві 4 липня відкрилася виставка «скіфського золота», перевезеного наприкінці 2023 року з Амстердама, де воно зберігалося після окупації Криму Росією. Експозицію відкрила перша леді Олена Зеленська, йдеться у повідомленні Офісу президента.

Деталі

- Виставка «Скарби Криму. Повернення» буде представлена в Національному музеї історії України до остаточної деокупації Криму.
- Понад 550 експонатів із чотирьох кримських музеїв перебували з експозицією в Амстердамі у 2014 році. Майже 10 років Україна намагалася повернути їх. Зрештою

Коли міф перетворюється на дійсність, чия це перемога – матеріалістів чи ідеалістів? Пам'ятайте: в кожному міфі є зернятко істини, яке знову може стати нашим хлібом насущним.

(Станіслав Єжи Лец, «Непричесані думки»)

Лаборець, то ріка, широка
й велика,
нигда не постоїть, все до моря
тікати.
Ой, Лаборець-річка, велька
й невеличка,
не єдны-сь звлажыла ту дівочі
личка...

(Анна Галчак, «Лаборець»)

Лаборець – легендарний князь. Мовознавець Кирило Галас, проаналізувавши літописну та фольклорну інформацію про цього володаря замку в Ужгороді під кутом зору відповідності закономірнос-

У Києві відкрили виставку «скіфського золота», за яке Україна боролася 10 років

рік тому Верховний суд Нідерландів ухвалив рішення передати колекцію виставки Україні.

- Унікальні експонати цієї виставки належать до культур різних народів, які жили на півострові, зокрема греків, скіфів, сарматів, готів, гунів. Вони були створені в період від V століття до н.е. до V століття н.е.

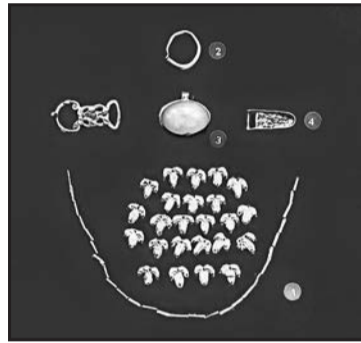
Цитата

«Наша боротьба і за повернення Криму, і за повернення його скарбів, почалася одночасно – 10 років тому. 10 довгих років судів та блискучої роботи українських та іноземних юристів, музейників та дипломатів знадобилися, щоб культура, історична справедливість і співпраця вільних людей перемогли», – зазначила перша леді Олена Зеленська.

Контекст

З лютого по серпень 2014 року в Музеї Алларда Пірсона тривала виставка «Крим: золото й таємниці Чорного моря» (De Krim. Goud en geheimen van de Zwarte Zee). На ній демонструвалися предмети з колекції Національного музею історії України та чотирьох музеїв Криму.

В лютому 2014 року РФ почала окупацію Криму. Предмети

з колекції Національного музею історії України повернулися до Києва після завершення виставки. Водночас повертати цінності з кримських музеїв на територію, не підконтрольну українській владі, стало неможливим. Проте музеї Криму, які де-факто контролює влада РФ, наполягали саме на цьому. У Нідерландах розпочався судовий процес.

У грудні 2016 року суд в Амстердамі постановив передати кримські скарби державі Україна відповідно до закону про спадщину. Апеляційний суд Амстердама також вирішив задовольнити позов про передачу кримських артефактів державі Україна, але вже на підставі закону («Про музеї» та наказу Мінікульту від березня 2014 року).

Музеї Криму подали касаційну скаргу до Верховного суду Нідерландів з проханням

скасувати рішення Апеляційного суду. 9 червня 2023 року Верховний суд Нідерландів відхилив касаційну скаргу кримських музеїв, а апеляційне рішення залишив без змін. Тому артефакти передали державі Україна, а не музеям Криму, які перебувають в окупації.

У листопаді 2023 року до України після майже 10 років судів повернулися артефакти з чотирьох музеїв Криму, які були представлені на виставці «Крим: золото й таємниці Чорного моря» в Амстердамі. Музей Алларда Пірсона передав «Скіфське золото» до Національного музею історії України.

Юрій Тарасовський,
FORBES.

КНЯЗЬ ЛАБОРЕЦЬ в літературі і художній творчості (1)

тям топоніми, у розвідці «Про назву «Лаборець» зробив висновок, що «князь Лаборець є прикритою фікцією, гачком, на який клюнув не один» (див.: «Народний календар. 1991», Братислава-Пряшів-Ужгород, 1990, с. 60). А історик Іван Гранчак у першому томі «Нарисів історії Закарпаття» (Ужгород, 1993) охарактеризував князя як реальну історичну постать. Князювання його розглядається в часових рамках приходу угорських племен на Придунайську рівнину (90-і роки IX століття), володарювання у Великоморавській державі князя Святополка (871 – 894), а у Болгарському царстві – Симеона (893 – 927).

«Межування з такими державами у IX ст., як Велика Моравія і Болгарія, що мали високу на той час культуру і політичну організацію, не могло не вплинути на прискорення розвитку Верхнього Потисся», – стверджував Іван Гранчак.

Збереглося одним єдине джерело, у якому згадується «дука Лаборець» – хроніка «Діяння угорців» Аноніма, який служив, за одними даними, писарем в угорського короля Бейли II (1131 – 1141), за другими – у Бейли III (1172 – 1196). Тому дослідники по-різному визначають і час написання хроніки: 30-і роки XII ст., дець між 1147 – 1152 роками, у 90-х роках XII ст., на рубежі XII і XIII століть. Вперше латиномовну хроніку було опубліковано у 1746 році, її штудували І. Базилович, М. Лучкай, О. Духнович.

Що ж написав про Лаборця Анонім? Подаємо у перекладі з латинської Василя Гаджеги за його публікацією «Витяги із літопису Аноніма» у журналі «Підкарпатська Русь» (1929, № 4):

«Князь Алмуш і його знатніші... поїхали до кріпості Гунг, щоби зайняти її. І коли стали ставляти табор окола мурів, тогди же вожд той же кріпості іменем Лаборцій, який по їх язюку називається князь, став утікати і хотів дійти до кріпості Землум. Воїни же князя, переслідуючи його, пімкали і на тім місці моту зку зависли його. І од сего дня тоту ріку назвали од его імени Лаборцій (Лаборець). Тогди князь Алмуш і його люди зайшли в кріпость Гунг, богам безсмертним пожертвовали великі жертви і гостину зробили на 4 дні».

Цим перекладом уривка із хроніки Аноніма користувалися автори художніх творів про Лаборця – Августин Волошин, Андрій Патрус-Карпатський, Петро Угларенко...

Є й інший переклад знаменитої хроніки: Gesta Hungarorum – Геста Гунгарорум: літопис Анонімуса про діяння угорців під час пошуків і віднайдення Батьківщини / пер. з латин. та угор. Каміла Найпавера (Ужгород: Карпати, 2005). В перекладі К. Найпавера ранг захисника замку Гунг понижено з князя до жупана:

Коли Алмош і його наблизжені усвідомили почуте (про Салана. – І. С.), то всілися на коней і рушили

до замку Гунг, щоби захопити його. Поки встановлювали табір навколо мурів, жупан, якого на місцевій мові називають дукою по імені Лоборц, почав тікати у напрямку Земплинського замку. Воїни вождя розпочали переслідування, біля однієї річки впіймали і повісили його. Від того часу річку назвали його іменем – Лоборц.

Оце і вся інформація про князя Лаборця чи жупана Лоборца. Вписано її у хроніку через 250-300 років після зафіксованих нею подій. Такий сюжет легко віднайти серед топонімічних переказів про походження назв населених пунктів, гір, рік на пошану їхнього захисника. У «Повісті минулих літ», що створювалася в XI – на початку XII століть, є легенда про трьох братів – Кия (князував нібито у кінці VI – на початку VII століть), Щека і Хорива та сестру їх Либідь, чийми іменами названо Київ, гори Щекавиця та Хоривиця і річка Либідь. Якщо погортаємо солідне видання «Легенди та перекази» (К., 1985), то знайдемо там записані у XIX-XX століттях фольклорні тексти з таким же мотивом: «Аж раптом відколосся від кручі великий шмат землі і разом з Азою впав у розбурхані хвилі... З того часу і море наше почало називати Азовським, бо же утопилося в ньому краєвуня Аза» (с. 131);

«Напали на наше село татари. Захопили вони в неволю й дуже гарну дівчину Славку... Там, де стояв татарин, що вбив дівчину, лишилася лише камінь. А з того місця, де лежала голова дівчини, задзюрчав потічок... А люди назвали ту річку Славкою» (с. 132).

Ці приклади переконують у тому, що автор «Діянь угорців», пояснюючи увічнення пам'яті про Лаборця назвою ріки, використав фольклорний мотив. Так робив до нього Геродот, так робили літописці Галл Анонім у «Хроніці і діяннях князів і правителів польських» (кінець XI – початок XII ст.), і Козьма Празький у «Чеській хроніці» (близько 1045 – 1125): для описання тих подій, про які не було історичних свідчень, використовували народні перекази.

А мовознавець Кирило Галас у тексті Аноніма знайшов невідповідність законам топоніміки: іменами людей називають міста і села, але ніколи річкам не дають

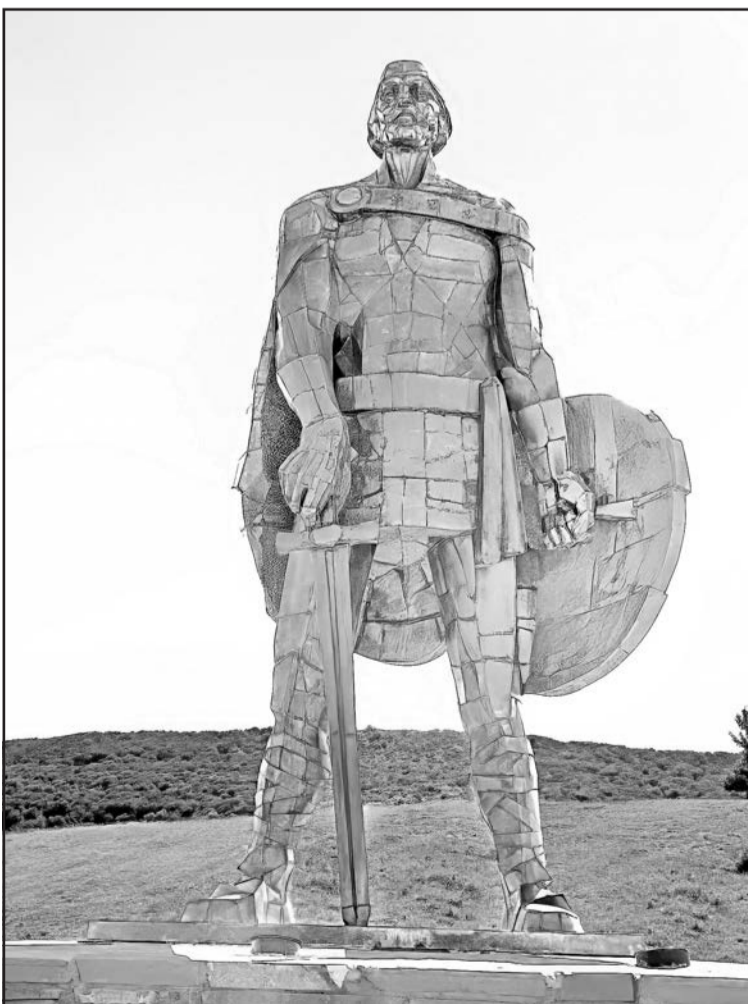
імена людей. Тут важливо спертися на думку Степана Папа – автора 3-томної «Історії Закарпаття» (Івано-Франківськ, 2000). У першому томі він аргументовано стверджує, що в назві ріки Лаборець залишили свій мовний слід галлі-кельти, які, рухаючись на схід, дець у першому столітті до Різдва Христа прийшли на територію Потисся, за кілька століть до приходу на цю територію давків, готів, гунів (поч. V ст.) і угрів (кін. IX ст.): «Лаборець (від кельтського «Лабор» – той, що шумить»). Слов'яни незрозумілі назви намагалися пояснити засобами рідної мови, сприйнятих міфів. Це фольклорна традиція – присвоювати річкам іменна героїв, яким оповідачі симпатизували».

Та чи міг симпатизувати Лаборцеві автор «Діянь угорців»? Мабуть, ні. Тож є сумніви, що цей переказ – його видумка. Швидше, чув від вихідців з місць від Унгару (Ужгорода) до Земплини і Меджилабірців (на Пряшівщині).

І джерелознавці беруть під сумнів достовірність значної частини інформації хроніки Аноніма. Він відверто написав, що користувався «брехливими казками селян», тому і в народні перекази він вносив зміни у дусі його ідей. Встановлено, що Анонім переніс у X століття відомі йому етнічні і географічні поняття кінця XII століття, що багато згаданих ним імен не знають інші письмові пам'ятки X-XI століть. Історик В. Шушарін так узагальнив думки тих, хто глибоко вивчав цей пам'ятник: «Основна маса свідчень Аноніма – плід його літературного домислу» (Історія Венгрии: в 3 т., т.1, М., 1971, с.282). Такої ж думки літературознавець О. Россіянов: «Крім зображення реальних подій, Анонім видумує багато міфічних» (Історія всемирной литературы: в 9 т., т. 2, М., 1984, с. 398).

Твір Аноніма зберігся у єдиному списку XIII століття, після опублікування в середині XVIII ст. використовувався угорськими вченими як достовірне джерело про «здобуття батьківщини» угорськими племенами на чолі з Алмошем та Арпадом, заціпав болісно патріотичні струни слов'янської душі. Ян Коллар у «Доньці Слави» (пісня четверта, сонет 23-й) серед жертв варварів-завойовників, поряд із королем антів Божем, князем Нітри Собором, називає й Лаборця.

Іван Сенько
«Від часів Лаборця до сьогодні»,
Ужгород, 2012, стор. 7 – 42.
(Далі буде.)

▲ Над Габурою на Лабірщині височіє бронзова скульптура: Князь Лаборець – робота академічного скульптора Яна Тятяка. Під скульптурою в скриньці зберігається земля з 106 сіл, що символізує єдність русинів.

